

AARDE-WERK-BRIEF

Driemaandelijks tijdschrift

Herfst 2016

Aardewerk vzw

Beweging voor radicale ecologie
Korte Herendaalstraat 8
B-3210 Lubbeek

00 32 (0) 16 23 60 16

info@aardewerk.be

www.aardewerk.be

RPR Leuven 0470.247.882

Verantwoordelijke uitgever: Jeanneke van de Ven,

Korte Herendaalstraat 8, B-3210 Lubbeek

Redactie: Jonas Van der Slycken, Jeanneke van de Ven, Jan Vanlommel en Leen Verheyen

Typografie: Jonas Van der Slycken

INHOUDSOPGAVE

Redactioneel voorwoord	Jonas Van der Slycken	3
Ewald Engelen: "Kiezers hebben met dat anti-elitaire ethos helemaal gelijk"	Wendy Koops	5
Interview Rik Pinxten "Politici worden tussenpersonen"	Wim Vermeersch	9
Politici, zet ramen en deuren open voor je burgers!	John Vandaele	15
Geenkindpolitiek	Wouter Verbeylen	20
Boekbespreking 'Actieve Hoop' – Joanna Macy – Chris Johnstone	Jeanneke van de Ven	23
Een boomgaard	Sonja Van Damme	25

Aarde-Werk wil een ontmoetingsplaats zijn voor mensen die op zoek zijn naar leefwijzen die minder vervreemdend, verkwistend, gehaast en dwangmatig zijn, en die ecologisch meer duurzaam, samenhorig, rechtvaardig en vreugdevol zijn.

De opname van een artikel in de *Aarde-Werk-Brief* impliceert niet noodzakelijk de volledige inhoudelijke instemming van de redactie. Het betekent wel dat de tekst nuttig bevonden werd als bijdrage aan de radicaalecologische ideeënontwikkeling.

Een afdruk van of een uittreksel en overname uit de *Aarde-Werk-Brief* mag slechts geschieden mits bronvermelding en schriftelijke toelating vooraf van Aardewerk vzw en de auteur.

Beste lezeressen/lezers
Beste Aardewerksters/Aardewerkers

Het is bijna zover. Alles wordt piekfijn in gereedheid gebracht voor die magische periode. Zelfs de alsmaar korter wordende dagen – alomtegenwoordig kunstlicht aangedreven door zonne-, wind-, fossiele of nucleaire energie ten spijt – lijken af te tellen naar dat ene moment. Nog even geduld. De winterzonnenuwende is bijna daar.

Deze herfstbrief omvat een stevig politiek luik. Interviews met Ewald Engelen, Rik Pinxten en Filip De Rynck geven duiding bij een politieke toestand, gekenmerkt door verticale ivoren torens en een afstandelijke, uitsluitende draaideurpolitiek. Ewald, Rik en Filip zien mogelijkheden om ondergesneeuwde neoliberale samenlevingen te laten ontdooien wanneer burgers aan politiek doen door: verzet en weerstand te bieden, van zich te laten horen, samen te werken en weefsels horizontaal te verbinden.

Het artikel *Geenkindpolitiek* is naast een wenkbrauwenfronser ook een oogopener. In bepaalde groene middens wordt er ongenueanceerd gekeken naar het demografische vraagstuk. Bevolkingsgroei in andere en verre landen wordt aanvoeld als een urgent probleem doordat meer mensen een grotere milieu-impact met zich meebrengen. Toch is enige nuance op zijn plaats aangezien dergelijk perspectief mogelijk onze aandacht afleidt van excessieve consumptie in onze eigen achtertuin. Vroeg-geïndustrialiseerde landen dragen immers een grote historische – én huidige – verantwoordelijkheid voor de opbouw van broeikasgassen in de atmosfeer en bijhorende klimaatontwrichting en migratiegolven, ook al hebben ze ondertussen een lage bevolkingsaanwas of zelfs een krimpende populatie zonder migratie.

Deze herfstbrief eindigt met een bespreking van het boek *Actieve Hoop* en een aanstekelijk verslag om nu al de bomen te planten om morgen vruchtvol in hun schaduw uit te kunnen rusten.

Onze Aardewerkagenda, aan het einde van dit voorwoord, biedt een overzicht van onze toekomstige activiteiten. De opleiding Ecologische filosofie en politiek is goed gestart. Aardewerkers die het tweejarige traject doorliepen, zijn vrij om losse lesdagen bij te wonen in Mechelen. Ook in 2017 staat de zomerweek op het programma. Deze gaat door van 1 tot 8 augustus in het molenhuis van Bérismenil omgeven door de bossen van La Roche-en-Ardenne.

Namens de redactie wens ik u een voedende lezing en vier goedgevoelde jaargetijden toe.

Jonas Van der Slycken

December 2016

Aardewerkagenda

14/1: Ullrich Melle – Geschiedenis van de ecologische geschiedenis en ecologische bewustwording

18/2: Ludo De Brabandere & Georges Spriet – Vrede en veiligheid: een kwestie van militairen?

18/3: Ullrich Melle – De plaats van de mens in de natuur & diepe ecologie

22/4: Roger Jacobs – De sociale ecologie van Murray Bookchin

1/8–8/8: zomerweek in Moulin de Belle Meuse, Bérismenil (La Roche-en-Ardenne)

Heb je een les gemist? Wil je graag een uiteenzetting opnieuw horen of leer je graag een nieuw onderwerp kennen? Ter herinnering: Aardewerkers die de volledige tweejarige opleidingscyclus doorliepen, hebben de mogelijkheid om een losse lesdag mee te volgen (bijdrage €15). We hopen je te mogen verwelkomen en verder samen te werken aan een uitweg uit de sociaal-ecologische crisis. Graag even verwittigen via info@aardewerk.be.

Ewald Engelen: "Kiezers hebben met dat anti-elitaire ethos helemaal gelijk"

Terwijl hij zelf steeds meer ontdekt wat er fout is aan onze mondiale economische orde, ziet hoogleraar financiële geografie Ewald Engelen dat het establishment alles wat er mis is aan dat systeem juist intensiveert. Daarom spreekt hij liever op TTIP-demonstraties dan dat hij plaatsneemt in adviesraden.

'Bewust kopen en eten is ook een daad van verzet. Aan mij verdienen de Unilevers van de wereld niets meer. *Fuck them*. Stel je eens voor dat iedereen dat zou doen.' Met deze niet mis te verstane woorden eindigt Ewald Engelen zijn helft van het met Marianne Thieme geschreven boek *Kanarie in de kolenmijn*. Hierin pleiten ze voor een radicale koerswijziging – hij vanuit economisch, zij vanuit ecologisch perspectief.

Het tweetal roept op tot een revolutie in het denken, een einde aan de 'voldongenfeitenpolitiek'. Er zijn volgens hen wel degelijk alternatieven voor globalisering, schaalvergroting en financialisering, hoe hard het establishment ook roept dat er geen andere weg is. We moeten onze toekomst zelf gaan bepalen en die niet overlaten aan politici of, nog erger, het 'grootbedrijf', stelt de zichzelf gentleman-hooligan noemende hoogleraar financiële geografie in het lezenswaardige boek. Aan het einde ervan schetst hij een mogelijke toekomst die kleinschaliger, lokaal, schuldenvrij, gebaseerd op echte waarde en echt democratisch is. Tijd voor een gesprek over democratie en een groenere wereld.

Op een winderig terras aan de Amstel bespreken we de epiloog in zijn deel van *De kanarie in de kolenmijn*. Hierin beschrijft hij waarom hij zich bekeerde tot het vegetarisme en lijstduwer werd van de Partij voor de Dieren, volgens hem de largest-issue-partij die er is. "Als je via de lens van dieren naar onze samenleving kijkt, dan mondt dat al snel uit in een fundamentele kritiek op de wijze waarop wij onze mondiale, economische orde hebben ingericht", vertelt hij. "Waar dierenleed voorkomt, zijn de arbeidsomstandigheden vaak desastreus en wordt een loopje genomen met de milieunormen. Hoe je het ook aanvielt: dit systeem is onhoudbaar."

Politiek met een kleine p

Het duurde even voor hij het grote plaatje zag. "Er zijn enkele momenten geweest die voor mij eyeopeners waren. Ten eerste de financiële crisis. Ik dacht echt dat banken wisten waarmee ze bezig waren en dat een financiële sector binnen je stad goed was, omdat die weinig vervuilend is en hoogwaardige arbeid oplevert. Daarover ben ik echt anders gaan denken."

Iets later kwam daar het paardenvleeschandaal overheen. Toen hij een onderzoek van collega's in Manchester over de vleesindustrie in het Verenigd Koninkrijk las, waren de parallellen met de financiële sector overduidelijk. "Ik realiseerde me dat het niet uitmaakt of je kijkt naar de financiële sector of de farmaceutische, de voedsel-, kleding- of auto-industrie. Allemaal zuchten ze onder een zelfde soort logica. Die bestaat bij kortzichtigheid, overbodige complexiteit, georganiseerde onzichtbaarheid en het behalen van zoveel mogelijk rendement. Er wordt nauwelijks rekening gehouden met wat er zich in de rest van de keten afspeelt, laat staan met het milieu."

Mede dankzij zijn dochter, die al van jongs af aan hamert op het boycotten van foute producten – Nutella vanwege de palmolie bijvoorbeeld, maar ook vlees – besloot Engelen dat hij niet moest wachten op veranderingen van bovenaf, maar zelf zijn consumptiepatroon moest aanpassen. Want: "Alles wat je consumeert is feitelijk een politieke handeling." Eigenlijk zou je op alles wat je koopt een soort Keuringsdienst van

Waarde-achtige analyse moeten loslaten, vindt Engelen. "Dat is niet eenvoudig, omdat je je er daardoor in toenemende mate van bewust wordt dat je verantwoordelijk bent voor wat er vierduizend mijl verderop plaatsvindt. Maar je leert tegelijkertijd hoe dit ingewikkelde mondiale systeem functioneert en wat er allemaal fout aan is. Dat is ook fascinerend, intellectueel uitdagend."

De manier waarop zijn dochter en de generatie Millennials, aan wie hij het boek heeft opgedragen, in het leven staan, valt onder wat hij verstaat onder politiek met een kleine letter p. "Bewegingen van onderop die zich groeperen rond concrete onderwerpen en proberen daar politiek stelling op te nemen. Denk aan Monsanto, Roundup, kistkalveren, bijen, TTIP, CETA en een heel reeks andere kwesties. Er is geen alomvattend programma dat al die verschillende momenten en plekken van politiek verzet bundelt. Dat proberen wij in dit boek wel te doen."

Excustruus

Tot zijn steeds groter wordende frustratie ziet hij de ontwikkeling die hij zelf doorliep niet weerspiegeld in het gedrag van 'het establishment'. "De crisis die we meegemaakt hebben en meemaken is echt groot; vergelijkbaar met die van de jaren dertig. Kijk je daar door je ooghaan naar terug, dan zie je dat het een enorm breekpunt is geweest. Als je 1926 en 1936 naast elkaar zet, dan zie je een totale herziening van het denken over politieke organisaties, inrichting van samenlevingen en wat belangrijk wordt gevonden." Hij snapt niet dat de huidige crisis niet een soortgelijke omslag in gang zet.

De problemen waarmee we geconfronteerd worden, zijn immers de negatieve effecten van globalisering. "Dus toenemende ongelijkheden, stagnerende lonen, achterblijvende investeringen en toenemende belastingontwijking door het grootbedrijf. Allemaal uitkomsten van machtsongelijkheden tussen de factoren kapitaal en arbeid." Veel economen en sociale wetenschappers delen zijn analyse. Maar politici niet. "Ik ben echt verbijsterd dat de Europese politieke elite, om de effecten van vrijhandel en uitbreiding van de marktsfeer te bestrijden, nu nog meer markuitbreiding wil." 'Voorwaarts falen' noemt hij dat in zijn boek.

Daarom waarschuwt hij voor TTIP en CETA. "Niet vanwege chloorkippen of genetisch gemodificeerd voedsel, dat is allemaal gelul. Klein bier. Niet vanwege arbitragehoven als ISDS, ook allemaal klein bier. Maar wel omdat meer markuitbreiding de machtsonevenwichtigheden tussen arbeid en kapitaal alleen maar verder vergroot, waardoor al die negatieve effecten alleen maar zullen groeien."

Door de meeste Tweede Kamerleden wordt die visie niet gedeeld, merkte Engelen toen hij zijn standpunten over TTIP bij een plenaire commissievergadering mocht weergeven. Dat deed hij in dezelfde anti-neoliberale bewoordingen die hij in zijn prikkelende columns en opzweepende speeches bij demonstraties gebruikt. "Dat levert wonderlijke reacties op, want kennelijk is het ongepast om die taal te gebruiken. Plekken waar politiek met een hoofdletter P wordt bedreven blijken het exclusieve domein te zijn van economen. Ik word daar zelden uitgenodigd en meestal blijft het bij één keer. Dan heeft men mij gehoord als de excustruus en gaat men over tot de orde van de dag. Ik vind dat in afnemende mate effectief."

Groepsdenken

Engelen vindt het interessanter om een taal te vinden waarmee hij een groter publiek kan bereiken. Zijn wetenschappelijke teksten worden immers maar door weinig mensen gelezen en meedraaien in het adviseringscircuit heeft een groot nadeel: "Iedereen reproduceert hetzelfde technocratische jargon, wat al snel leidt tot groepsdenken. Ik ben me steeds meer bewust geworden van de noodzaak om je daarbuiten te begeven en media

te consumeren die niet dezelfde mening reproduceren. Ik noem dat de Davos-consensus: globalisering is goed. Verliezers van de globalisering kunnen alleen maar geholpen worden via investeringen in onderwijs. Milieuvraagstukken kunnen we alleen maar oplossen via technologische innovatie – de elektrische auto als belichaming daarvan. En dat wordt eindeloos herhaald.”

Als je die consensus weerspreekt, word je al snel weggezet als populistische schreeuwer. “Dat zag je ook in de Brexit-analyses. Er was een paternalistisch, hiërarchisch geïnspireerd gebrek aan waardering voor wat de voorstanders bezielde had. Daarvoor ben ik steeds gevoeliger geworden, ook doordat ik na de crisis steeds meer aan de kant van het anti-establishment ben terechtgekomen en heel agressief werd benaderd door mensen uit het establishment.”

Eliteproject

De anti-establishmentgolf die zowel aan deze als aan de andere kant van de Atlantische Oceaan rondwaart, begrijpt Engelen daarom goed. “Burgers zeggen: *screw you*, we vertrouwen jullie niet meer.” Dat gaan we komend jaar bij cruciale verkiezingen in Nederland, Duitsland en Frankrijk ook zien. “Blijkbaar is men bereid te kiezen voor de hoop van het onzekere in plaats van de pijn van het zekere. Want één ding is duidelijk: de internationale orde die we de laatste jaren hebben opgetuigd, heel duidelijk een eliteproject, *doesn't work for the many*. Dat wordt in toenemende mate zichtbaar.” Na de crisis heeft de overheid zich immers garant gesteld voor de bankbalansen. Met vertraging leidt dat nu tot bezuinigingen en lastenverzwaringen. Met wantrouwen in het establishment en electorale winst voor extreem-rechts als gevolg.

Dat anti-establishmentgeluid is een rare vergaarbak van verschillende vormen van protest, ziet hij in. “Bij het Oekraïne-referendum had je de SP, de Partij voor de Dieren en verder een rare mix van mensen die vanwege relzucht, nationalisme of xenofobe sentimenten tegen waren. Als je het uit het hengsel lichten van het establishment het belangrijkste vindt, dan moet je accepteren dat je wellicht vreemde coalitiepartners zult hebben.”

Wie tegen meer marktwerking en globalisering is, had volgens Engelen, net als hij, ‘tegen’ moeten stemmen. “Ik vond het verhaal waarmee het establishment het associatieverdrag probeerde te verkopen zo pervers. Alles draait om *jobs and growth*.” Hét mantra waarmee alles verkocht wordt, ook TTIP en CETA.

Jobs and growth

Voorstanders van TTIP en CETA verwijten de tegenstanders dat ze alleen maar emotionele symbolen in het gevecht inbrengen: de chloorkip, GMO en het arbitragehof. “Terwijl de voorstanders zich kennelijk, weinig reflexief, niet realiseren dat ze exact hetzelfde doen met het jobs-and-growth-verhaal. Er is binnen academische kring een enorm verschil van inzicht over de potentiële effecten van zo’n verdrag. Enerzijds doordat de afspraken deels onbekend zijn, anderzijds doordat er verschillende modellen gebruikt worden om de consequenties door te rekenen. Een deel heeft heel positieve uitkomsten, volgens een ander deel gaan er grote groepen mensen zwaar op achteruit. Ondanks die onenigheid gaat het ons volgens de Europese Commissie en minister Ploumen enorm veel opleveren, in banen en economische groei. En dat is absoluut flauwekul.”

Ten diepste gaat het volgens Engelen om een heel basale vraag: willen we een grotere gemeenschappelijke markt waarin kapitaal steeds meer kan bewegen, terwijl arbeid gebonden blijft aan een plek? Niet als het aan hem ligt. “We moeten eerst proberen de negatieve consequenties van de eerdere stappen van globalisering om te buigen. We hebben te maken met een groeiende groep verliezers, met immense milieuschade, met onmenselijk gedrag ten aanzien van dieren. Laten we daar in hemelsnaam eerst wat aan

doen. We moeten een energietransitie gaan doormaken, van onze fossiele brandstofverslaving af, et cetera, et cetera. Dat zijn de urgente vraagstukken.”

“TTIP is een typisch geval van radicalisering van de neoliberale revolutie. Het eerdere neoliberale beleid heeft niet gewerkt, weet je wat we doen? We doen er potverdomme nog een schep bovenop. Dat is het soort kortzichtigheid en het typische uitvloeisel van beleidsmakers, technocraten en denktanken die eindeloos ronddraaien in diezelfde bubbel. We moeten nu echt breken met dat beleid.”

Draaideuren

Maar hoe? “Het liefst zou ik willen dat het establishment gaat slapen en de volgende ochtend ineens tot een nieuw inzicht is gekomen. Lijkt me fantastisch! Maar dat gebeurt niet. En dus heb je externe schokken nodig. En als een referendum dat soort schokken teweeg kan brengen; *let it be*. De Brexit is een wake-up-call. Vervolgens is het de vraag wat men ermee doet.”

Van de politiek met een grote P, de politiek van de machtspartijen, moeten we het niet hebben. Mede door de draaideuren tussen politiek en bedrijfsleven, denk aan Barosso die een baan aanneemt bij Goldman Sachs. “Barosso was als voorzitter lange tijd de belichaming van de Europese Commissie, hij heeft er zijn naam en faam aan te danken. Zijn overstap schaadt op grove wijze de integriteit van die instelling. Dat is van een achteloosheid, kortzichtigheid en egocentrisme waar kiezers haarfijn de vinger op weten te leggen. Wat mij betreft hebben ze met dat anti-elitaire ethos helemaal gelijk.” Engelen boek *De schaduwelite voor en na de crisis* ging over dat politieke morele verval. Hij denkt dat we het kapitalistische beest alleen via buitenparlementaire actie kunnen temmen. “Massaprotest, petitie, het afdwingen van een referendum.”

Gelukkig is er de politiek met een kleine p. Eén van zijn favoriete quotes (uit *Politiek als beroep* van Max Weber) is daarop van toepassing: ‘Politiek is het geduldig boren in dikke planken’. “Op een gegeven moment schiet die boor door die dikke plank heen en is dat niet meer te herleiden tot één specifieke slinger aan die boor”, legt hij uit. “Blijven slingeren is het beste wat je kunt doen. En dat doe ik, dat doet Marianne Thieme en dat doet iedere getuigenissenpartij.”

Wendy Koops

Bron: Down to Earth: 26 september 2016: <https://downtoearthmagazine.nl/ewald-engelen-kiezers-anti-elitaire-ethos-helemaal-gelijk/#comments>

Ewald Engelen promoveerde als politiek en sociaal filosoof aan de Universiteit van Amsterdam en is hoogleraar in de financiële geografie aan dezelfde universiteit.

Interview Rik Pinxten 'Politici worden tussenpersonen'

Rik Pinxten is Vlaanderens bekendste antropoloog. Hij gelooft in mensen, niet in structuren. Vandaag zijn burgers en verenigingen aan de basis bezig met kleine revoluties. Het is een unieke kans voor de politici van morgen om zich anders op te stellen. "Politici moeten leren participierend aan politiek te doen," aldus Pinxten. "Ze moeten hun verticale staatslogica meer verlaten om de rol op te nemen van competente facilitator en juridisch-technische bemiddelaar tussen grote en kleine organisaties, ter verdediging van het algemeen belang. Politici worden dan ook minder leidinggevend. Ze zijn niet langer politieke trendsetters. Ze worden tussenpersonen die het samengaan van verticale en horizontale democratische structuren kunnen gidsen en begeleiden."

Sedert Rik Pinxten op emeritaat ging, zit hij niet stil. Hij schreef de boeken *Kleine revoluties* (2013) en *Schoon protest* (2014), waarin hij de nieuwe alternatieven die aan de basis worden uitgewerkt een stem geeft en de TINA (There Is No Alternative)-filosofie ontmaskert als leugen. Zopas verscheen zijn nieuwste boek, *De eeuw van onze kinderen*. Het is anders van opzet. Geen memoires, zo benadrukt hij, wel een persoonlijke bezinning van de voorbije twee generaties. Pinxten roept er progressieven op om samen na te denken in welke mate de wereld de laatste decennia veranderd is, en hoe we onze mentaliteit, ons waardendiscours maar ook onze structuren daaraan moeten aanpassen.

Twitter, Facebook en andere sociale media volstaan niet om de sterk veranderde wereld te vatten, zo stelt de antropoloog. Toch zijn ze erg bepalend voor het publieke debat. Ook progressieven deinen mee op de golven van de mediarelletjes en vergeten zo te strijden tegen de echt verontrustende trends onder de waterlijn. Het debat in de media gaat vandaag over symptomen, niet over oorzaken. Ze berichten over het boerkinverbod of het onverdoofd slachten, terwijl we ondertussen in een intrinsiek diverse maatschappij leven die veel fundamentele vragen oproept.

Pinxten is ongerust over de manier waarop hypes de media overwoekeren, maar nog ongeruster is hij over hoe progressieven daarbij uit elkaar worden gespeeld. "We zagen recent hoe verdeeld links geraakte over het boerkinverbod. Groenen stonden tegenover socialisten; vrijzinnigen tegenover multiculturalisten. In Frankrijk werd het staatsmanschap ter linkerzijde erdoor compleet doodgeknepen. De geest van François Mitterand lijkt er definitief weg. Figuren als Nicolas Sarkozy en anderen uit het extreme centrum zijn niet onschuldig. Progressieven moeten hun standpunten dus beter doordenken. Ze moeten stoppen mee te heulen met hypes, zoals de flinkste te willen zijn in het migratiedebat, want zo worden ze ten dans geleid door rechtse populistten."

"Let wel. Niet alleen de linkerzijde laat het afweten. Ook haar traditionele partners, zoals christendemocraten, zijn overstag gegaan. Die kiezen voor een vage middenpositie die vastheid moet uitstralen. Maar wat betekent het midden vandaag nog? Ook christendemocraten zijn niet meer bezig met het uittekenen van een solidaire maatschappij. Ze klampen zich vast aan de macht en proberen het verschil te maken op details. Ondertussen reikt de overkant de maatschappelijke thema's aan. Ik wil een breed maatschappelijk debat van alle mensen van goede wil, om met een slogan te spreken."

In 'De eeuw van onze kinderen' beschrijft u hoe de wereld is veranderd, maar hoe onze politieke structuren zich daar niet aan hebben aangepast. Wat is precies het probleem?

"We zitten nog steeds met de verticale structuren van natiestaten die alles top-down organiseren. Akkoord, er is met de Europese Unie ondertussen een grotere eenheid, maar ook die Unie werd in de eerste plaats gezien als een 'staat' met verkiezingen waarbij de landen mensen afvaardigen in het Europees Parlement. De politieke macht zit dus nog steeds in nationale structuren, terwijl de reële macht - economisch, militair, monetair - allang niet meer nationaal geregeld is. Onze verticale structuren werken niet meer zoals tevoren. Ze leiden tot onmacht en wanhoop."

“Tegelijkertijd heeft de horizontale democratie zich de laatste jaren sterk ontwikkeld. Die maakt dat de burger macht terugneemt en zelf mee wil structureren en organiseren. Het politieke debat van vandaag moet wat mij betreft gaan over hoe je horizontale burgerinitiatieven in de bestaande verticale politieke structuur kan binnenbrengen, zonder daarbij ons nationaal herverdelingssysteem te ontmantelen.”

In dat debat staan de conservatieve en progressieve maatschappijvisie lijnrecht tegenover elkaar.

“Voor Vlaams-nationalisten is de verticale structuur de enige die telt. De burger mag één keer om de vijf jaar stemmen en daarna bepaalt de leider wat er moet gebeuren. Ook bij liberalen zie je sterk legalistisch denken. De Nederlandse rechtsfilosoof Bastiaan Rijpkema stelt in zijn boek *Weerbare democratie. De grenzen van democratische tolerantie* (2015) dat we niet te veel rekening moeten houden met de democratische stem van de civiele maatschappij. Progressieven hebben vandaag al meer de omslag gemaakt. Voor hen is de grote uitdaging om efficiënte methodes te vinden om die horizontale democratie een grotere rol te geven in de bestaande verticale niveaus.”

Het Eandis-verhaal was op dat vlak een ongelooflijk gemiste kans.

“Onze energievoorziening is een uitermate belangrijk dossier. De zoektocht van Eandis naar vers geld op de markt was een schoolvoorbeeld van oude politiek. Een onfrisse zaak. De politieke krokodillen die de deal mee uittekenden, dachten er zelfs niet aan om te luisteren naar de burgers. Terwijl net zij van die energielevering zullen gebruik maken. Gelukkig werd de deal, dankzij de druk van horizontale democratische bewegingen, afgeblazen. En nu een alternatief met burgers a.u.b.”

Volgens de Verlichtingswaarden zijn het nochtans de burgers die samen een contract afsluiten over hoe de samenleving wordt georganiseerd.

“Onze Verlichtingswaarden - gelijkheid, vrijheid, solidariteit - staan vandaag erg onder druk. Het discours van de adel uit het *ancien régime* is helemaal terug, vind ik soms. Vandaag heeft de nieuwe ‘geldadel’ vrij spel. Alleen vermogenden kennen echte vrijheid. Voor de kust van California bouwt men zelfs buiten de territoriale wateren aan het project ‘Sea Steading’. De geldadel heeft voldoende centen om volledig op zichzelf te herbeginnen. Belastingen willen ze niet meer betalen. Ze trekken zich terug uit het maatschappelijke leven. Solidariteit wordt dan verdacht gemaakt.”

“Parallel met de vlucht van de geldadel, is het identiteitsdiscours dominant geworden. De politiek is sterk geculturaliseerd geraakt. We zijn niet langer een groep burgers die samenleven in de traditie van de Verlichting. De mensheid wordt opgedeeld. Er zijn de ‘echte’ burgers, hier de Vlamingen, die hier altijd zouden zijn geweest. En er zijn diegenen die erbij komen, de nieuwkomers, die men probeert wit te wassen. Maar dat werkt niet meer. Een provinciestad als Gent heeft onder haar 250.000 inwoners maar liefst 157 niet-Europese origines. En ook: wat is wit? Als je de waarden leest in het nieuwkomerscontract van Staatssecretaris voor Asiel en Migratie, Theo Francken, dan weet ik niet wie onder de ‘echte’ burgers deze waarden ter harte neemt. Als je die waarden aan nieuwkomers zou opleggen, worden de ‘nieuwe’ burgers ook zonderlingen.”

Opvallend. Met de globalisering is een sterke onderlinge interdependentie, afhankelijkheid, ontstaan, terwijl het politieke kompas op independentie, onafhankelijkheid, staat.

“De uniciteit van de Vlaamse cultuur als totale levenshorizon is onzin. Het is een artificiële constructie en dus ook een politieke keuze. Elke politieke inrichting van een maatschappij op basis van zo’n gemeenschapsidentiteit is een onding: men bouwt het huis van het samenleven op de fictieve grond van culturele gemeenschappen. In Vlaanderen heeft de huidige populatie meer gemeen met de mensen in Frankrijk en de Verenigde Staten dan met de mensen die hier woonden ten tijde van de Guldensporenslag.”

“In de ruit Londen-Amsterdam-Frankfurt-Parijs, het meest verstedelijkte gebied ter wereld, is de bevolking meer dan ooit intrinsiek gemengd. Toch leeft hier sterk de idee van de monoculturele staat. Wereldwijd vind je dat echter nauwelijks. Er zijn ongeveer 4.000 levende culturen in de wereld, waaronder ‘de Vlaamse’, maar er zijn nog geen 200 staten. Dus verre van 4.000 staten. Overal, behalve in Europa, leven mensen dan ook evident door en met elkaar. Anders gezegd: wereldwijd en zeker in stedelijke regio’s is de multiculturele staat de norm. Dat is allemaal moeilijk, maar wel de echte uitdaging: hoe leer je uitgaan van gemengde populaties en niet van de norm van één lokale groep?”

Als culturele diversiteit ook hier de norm is, moeten burgers capaciteiten ontwikkelen om intercultureel te handelen. Ik kan me voorstellen dat u voorstander bent van het vak LEF (levensbeschouwing, ethiek en filosofie)?

“Ik ben voorstander van het vak LEF, maar niet zoals het nu wordt bediscuteerd. Nu lijkt het te veel op een neutrale cursus filosofie. ‘Neutraal’ is niet alleen een akelig begrip in de praktijk; het is gewoonweg te weinig. We moeten echt in interculturele vaardigheden investeren, onze jongeren écht klaarmaken voor de intrinsiek gemengde maatschappij. Het is bijna om een burgeroorlog vragen als je leerlingen gedurende een hele schoolcarrière apart neemt en hen los van andere levensbeschouwelijke inzichten opvoedt. De christelijke zuil wil hun jongeren eerst katholiek vormen en ze dan pas in discussie laten gaan met andere levensbeschouwingen. Wat een idiotie.”

In het humanistische Vlaanderen zijn de reacties niet veel beter. Het vrijzinnige milieu is virulent tegen het vak LEF.

“Ook vrijzinnigen stoppen best met eenvoudige classificaties. Een vrijzinnige denkt bij religiositeit alleen maar aan een kerk of een moskee, terwijl er wereldwijd 6.000 verschillende religies zijn waaronder een paar 100 zonder godsnotie. Tientallen zijn nu ook in Europa aanwezig. Mijn voorstel is om van de twee uren zedenleer per week één uur gemeenschappelijk onderwijs te voorzien. Dat zou een soort LEF kunnen zijn dat echt intercultureel verkennend is.”

Los van de levensbeschouwelijke discussies is ons wattervalonderwijs nog altijd een fabriek die ongelijkheid produceert.

“De OESO, een club van de 35 rijkste landen, decreeteert wat de basisinhoud moet zijn van het onderwijs. Dat is problematisch. Ze streeft naar een wereldwijd bruikbaar, uniform examensysteem met een overdreven focus op die wiskundige kennis die vooral nodig is om in het marktsysteem te functioneren. Dat gaat ten koste van oneindig veel andere kennis, en ook van veel mensen. De hoge schooluitval van leerlingen is een ramp voor hun latere leven en een tijdbom voor de maatschappij.”

U schreef er dit voorjaar zelfs een Engelstalig boek over: ‘Multimathemacy: anthropology and mathematics education’.

“Ik vind dit een erg belangrijk thema. We moeten de pedagogische aanpak omkeren vanuit de stelling dat ‘onze wiskunde’ ook contextueel en cultureel geaard is en die wortels gebruiken in onderwijs. Leerlingen bezitten een preschoolse kennis die de drempel voor het wiskundeonderwijs lager of hoger maakt. Eerder dan vast te houden aan de OESO-norm, die voor iedereen zou gelden en universele examens mogelijk maakt, moeten we uitgaan van de diversiteit van preschoolse intuïties in het opvoedingsproces. Zo kan de schooluitval ingeperkt worden.”

“Maar nog belangrijker dan een ander soort wiskundeonderwijs, is de herdefiniëring van de begrippen ‘kansarm’ en ‘kansrijk’. Als verantwoordelijke voorzitter van het Steunpunt Intercultureel Onderwijs was ik meermaals betrokken in het discours over kansarme en kansrijke kinderen. Aldoor werden diverse ministeriële initiatieven genomen om kansarme kinderen meer kansen te geven via bijsturing in het onderwijs. De geboekte resultaten waren echter klein; de schooluitval geraakte maar moeilijk gekeerd. De kritiek luidde dan

ook steevast: 'Te gering, te categoriaal, te duur'. Logisch. Het is niet meer dan wat oplapwerk voor een ideologie die per definitie mensen uitstoot."

Waar moet onderwijs voor u dan voor zorgen?

"Onderwijs moet de vaardigheden aanleren die nodig zijn voor een menswaardig bestaan. Initieel betekent dat ook dat diverse kinderen andere capaciteiten inbrengen, en die moeten het uitgangspunt zijn van onderwijs. Want naast marktspeeler ben je als mens ook nog een hele hoop andere dingen. Die kunnen allemaal worden ontwikkeld. Een mens is meer dan de verzameling behoeften die wordt bepaald door de markt. Vandaag wordt het individu opgesplitst in verschillende segmentjes: ik ben een competitieve werker tijdens de werkuren, vader na de uren, minnaar in een andere relatie, een interessante gesprekspartner in een vrijetijdsclub of in een buurtcomité, enzovoort. Het marktdenken impliceert dat ik als persoon op al die plaatsen en in al die functies vooral de competitie moet aangaan. De totale persoon is geen thema meer. De doorgevoerde segmentering van mens en maatschappij komt neer op een verharding, een ontmenselijking: het individu wordt de focus en *'there is no such thing as society'*, zoals Margareth Thatcher beweerde."

Sinds Thatcher is het marktdenken niet alleen in het individu maar ook in de politiek steeds groter geworden.

"Met dank onder andere aan de zogenaamde socialist Tony Blair. Die was *'intensely relaxed about people getting filthy rich as long as they pay their taxes'*. The City kreeg vrij spel. Vandaag wordt de politiek gesponsord door de 1%. Bepaalde regeringsleiders worden op hun beurt na hun mandaat terug opgenomen door die 1%. Ze komen in beheerraden terecht. José Manuel Barroso is nu aan de slag bij de Amerikaanse zakenbank Goldman Sachs. In onze verticale democratie is zo de technocratie aan de macht. De economie staat niet langer in het teken van de maatschappij, maar omgekeerd. Het is neoliberalisme ten top."

Neoliberalisme is een containerbegrip. Wat is er voor u precies mis met het neoliberalisme?

"Ik noemde het neoliberalisme ooit een vampierenideologie. De elite voelt zich op geen enkele manier verantwoordelijk voor de gevolgen van haar daden. De 1% heeft steeds meer bloed nodig en zuigt de levenskrachten van de 99% uit. De 1% zal ook de aarde vernietigen om excessief te kunnen blijven consumeren. Politiek kan deze ideologie uitsluitend leven door conflict en ongelijkheid voor te stellen als onvermijdelijk (TINA, There Is No Alternative), terwijl dat een leugen is."

"Vandaag merk ik dat een aantal CEO's schrik krijgt dat de zaak gaat imploderen. Maar ook dat is een vampierenhouding. Men wordt bang dat men geen bloed meer zal hebben. De enige optie voor de vampier is zijn vampierenidentiteit afleggen. Terug sociaal worden, terug medemens worden. Maar daar zijn we voorlopig nog niet."

Om de vampier opnieuw menselijk te maken, heb je sociale druk nodig van onderuit?

"Absoluut. Meer zelfs. Die druk kan alleen maar komen van burgerinitiatieven uit de maatschappij. Dit is niet naïef of romantisch. Neem onze voedselbevoorrading. Als de aandeelhouders van Delhaize morgen zeggen dat Vlaanderen voor hen niet meer interessant is en dat ze zich louter op de Amerikaanse markt willen focussen, dan zijn ze van de ene op de andere dag weg. Er is geen minister die hen kan tegenhouden. Het is de vampierenelite van de aandelengroepen. Het dividend boven alles. De bevolking telt niet als het dividend te laag wordt."

Het is dus een kwestie van gezond verstand om aan lokale voedselproductie te doen?

“Meer dan dat; het is een kwestie van moeten. De strijd van progressieven moet zijn om belangrijke sectoren van onze samenleving terug aan de marktmechanismen te onttrekken, en/of zelf initiatieven te nemen wanneer corporaties het laten afweten: opvoeding, cultuur, gezondheidszorg, ouderenzorg, voedsel. Want grote spelers zijn niet geïnteresseerd in het welzijn van de mensen, ook omdat steeds meer met financiële constructies verdiend wordt. Zelfs als ze vertrekken, halen ze via bijzondere beschermingsmaatregelen of monopoliepolitiek vaak nog het onderste uit de kan. Wees gerust dat Electrabel nog flink zal verdienen aan de sluiting van de kerncentrales.”

Wat is de rol van de politiek in dat proces?

“De politiek moet de grote spelers aan banden leggen. Ze zal dat enkel doen als de druk van horizontale democratische bewegingen, zoals actiegroepen of alternatieve onderzoeksgroepen, voldoende groot is. We moeten naar een nieuw evenwicht, naar een nieuw gedeeld algemeen belang van de horizontale burgerbeweging met de overwegend verticaal georganiseerde macht van politiek en bedrijfswereld.”

“Deze evolutie is een unieke kans voor de politici van morgen om zich anders op te stellen. Politici moeten leren participeren aan politiek te doen, zoals sommige burgemeesters al doen. Ze moeten hun verticale staatslogica relativeren om de rol op te nemen van competente facilitator en juridisch-technische bemiddelaar tussen grote en kleine organisaties, ter verdediging van het algemeen belang. Politici worden dan ook minder leidinggevend. Ze zijn niet langer politieke trendsetters. Ze worden daarbij tussenpersonen die het samengaan van verticale en horizontale democratische structuren in nieuwe verhoudingen tegenover mekaar kunnen begeleiden.”

De politiek zal een deel van haar macht moeten afstaan? Niet evident.

“Het is de enige optie. Om onze levenskwaliteit te garanderen, zullen we een aantal sectoren zelf in handen moeten nemen. Daar moeten we vandaag dringend aan beginnen, want conservatieven zijn bezig een standenmaatschappij te installeren. Progressieven moeten daar opnieuw een solidariteitsdenken tegenover zetten. Als ze zichzelf één taak toemeten, dan is het niet om een komma te verzetten bij het programma van rechts, zoals dat bij de Eandis-deal het geval was, maar antwoorden te vinden op de vraag hoe we op een democratische manier onze basisbehoeften kunnen organiseren via solidariteit.”

Progressieven moeten stoppen met het gepruts in de marge, met het sleutelen aan de machinerie?

“De tijd is voorbij te hopen dat je respectabel wordt door nog eventjes mee in de controlekamer te mogen zitten. Niet doen. Want ondertussen laat je burgers en kleine verenigingen, die aan de basis met kleine revoluties bezig zijn, links liggen. Ik weet dat het openzetten van de structuren voor een partij als sp.a lastig is. Aan de top zitten nog veel oude kabinetards met een paleismentaliteit die de buurten onvoldoende kennen. Vorige maand organiseerde sp.a een congres met voorstellen om mensen terug meer greep te geven op hun tijd. Ik ben daar uiteraard niet tegen, want burn- en bore-outs zijn een groot probleem, maar het is een erg eenzijdige insteek. Werklozen, ouderen, jongeren, ... hebben er geen boodschap aan. Is dat dan het verbindende project voor de volgende jaren?”

Moeten we uw boek lezen als een noodkreet?

“Eerder een oproep. Progressieven moeten luisteren naar diegenen die al horizontaal bezig zijn. Blijven ze enkel in de verticale politieke structuur, dan worden op het conservatieve domein misschien nog wel wat strijdjes gewonnen en hou je nog even een deel van het paleis in handen, maar je verliest de mensen. Laten we samen maatschappelijke structuren voor onze intrinsiek gemengde populatie uitdenken. Laten we samen burgerprojecten formuleren. En aansluiten bij wat vandaag al volop bezig is. Daar moet je als partij bij zijn. Die brug moet je leggen. Anders ben je geen progressieve partij die naam waardig.”

Wim Vermeersch

Wim Vermeersch is hoofdredacteur van Sampol.

Rik Pinxten is professor emeritus culturele antropologie aan de Universiteit Gent.

Bron: Samenleving en politiek, Jaargang 23, nr. 9, 58-66, November 2016: <http://sampol.be/samenleving-en-politiek/zoeken-in-sampol/2185>

Politici, zet ramen en deuren open voor je burgers!

Moeten politici samenwerken met burgers om dingen gedaan te krijgen anno 2016? De gezonken Eandisdeal en de Oosterweelsaga lijken dat te suggereren. Een gesprek met Filip De Rynck, professor in de bestuurskunde aan de UGent.

De democratie kreunt en steunt. De Amerikaanse verkiezingen ontvaardden in een scheldpartij en de Amerikanen moeten kiezen tussen twee mensen die ze geen van beiden in hun hart dragen. Het Trumpverschijnsel, de keuze voor Brexit of de Vijf Sterrenbeweging in Italië, ze verraadden een grote woede tegenover de klassieke politiek.

Het gevoel dat de klassieke partijen hun beleid van (neoliberale) globalisering maar blijven voortzetten, ook al zijn vele burgers er de verliezers van. Hun goed betaalde industriebanen verdwijnen naar andere regio's terwijl miljardairs dag na dag rijk worden en geen belastingen betalen. Dat tast het vertrouwen tussen burger en politiek aan.

In landen waar de representatieve democratie al lang bestaat, wordt die ook aangetast door meer structurele binnenlandse evoluties. Regeringen en bestuurders hebben het moeilijk om beslissingen door te zetten als ze er niet in slagen een draagvlak ervoor te scheppen bij de bevolking. Dat heeft te maken met burgers die de tijd, de goesting en de capaciteit hebben om zich te mengen in politieke debatten, en daarin vaak een groot deel van de bevolking achter zich weten te krijgen. Waardoor de bestuurders plots tegenover een groot deel van hun eigen bevolking staan.

Filip De Rynck, professor in de bestuurskunde aan de UGent, timmerde in de jaren zeventig als wakkere burger nog aan de weg naar meer inspraak en participatie van burgers. Sindsdien is er veel veranderd, zegt hij in een uitgebreid gesprek.

Professor, meer en meer groeit het gevoel dat de politiek genoodzaakt is om de burgers bij het beleid te betrekken, om dingen gedaan te krijgen. Oosterweel is daarvan een voorbeeld maar het terugfluiten van de Eandisdeal evenzeer. Is dat zo en zo ja, waarom?

Ik aarzel om nog te spreken in termen van het betrekken van burgers want dat gaat ervan uit dat de overheid de zaken nog in handen heeft. Toen wij in de jaren zeventig actie voerden als wakkere burgers was dat nog het geval. De gemeentebesturen hadden de touwtjes in handen en meer dan een adviesraad zat er niet in.

Maar veertig jaar later is er veel veranderd. De meeste van die adviesraden zijn dood, en zijn zelf een probleem omdat ze te gesloten functioneren en er niet in slagen nieuwe actoren te betrekken. Misschien moeten we wel de agenda omkeren en moeten we nu veeleer proberen om het bestuur te betrekken bij de burger.

Is dat zo? Heeft het bestuur niet, ondanks alles, heel veel in handen?

Het is zeker zo dat de formele structuren van de representatieve democratie intact zijn gebleven. De budgetten worden gestemd in gemeenteraden en parlementen maar alles wat daar achter zit, is een puinhoop.

Als een burgemeester vroeger sprak, sprak hij namens iets, maar de voorbije veertig jaar is dat draagvlak van de representatieve democratie sterk afgebrokkeld. De zuilen zijn verzwakt, de ledenaantallen van politieke partijen zijn sterk gedaald. Alle wetenschappelijk onderzoek geeft aan dat die representatieve structuren het moeilijk hebben omdat

spraakmakende burgers zich laten gelden: ze uiten hun eigen visie en wachten niet op de politiek om die te formuleren.

Een schepen in Gent heeft nog formele macht maar als hij dingen wil gedaan krijgen, kan hij daarvoor nauwelijks nog rekenen op zijn eigen partij. Vroeger was die tot in de wijken vertakt. Daar werden zaken politiek besproken en als de partij sprak, was dat gedragen tot in de wijken.

Nu is de partij niet veel meer dan een verkiezingsmachine die aan de hand van een uitgekende communicatiecampagne de strijd om de stemmen wil winnen. Het is niet langer een structuur die mensen uit diverse lagen effectief verenigt en vertegenwoordigt. Het is niet omdat een burger op de dag van de verkiezingen dat ene bolletje rood kleurt dat hij die partij ook volgt in al haar daden.

Iedereen weet dat die partijen met elkaar strijden rond hun eigen partijpolitieke agenda's en in het theater van de politiek strijden om elke vierkante centimeter. Daartegenover staan nu evenwel burgers die onder meer dankzij de informatisering, en dankzij het toegenomen scholingsniveau heel wat kennis, kunde en mensen kunnen mobiliseren.

Tegenover die soms indrukwekkende dynamiek maakt de partijpolitiek vaak maar een amechtige indruk. En in die omstandigheden moet de politicus zijn representativiteit opbouwen door contact te maken met de burgers en hun organisaties. Anders krijgt hij de dingen niet gedaan.

Is het Antwerpse Oosterweeldossier daar een voorbeeld van ?

Een schoolvoorbeeld van hoe ingenieurs, technocratisch, dachten dat ze konden volstaan met het uittekenen van een brug. Zonder een brug met de bevolking te slaan. Al die jaren later is men nu pas bezig met een zoektocht naar draagvlak. Dat is wat die intendant nu effectief probeert te doen. Hij probeert bruggen te bouwen, figuurlijk dan. Samen met Ademloos en de burgerbewegingen.

De ene dag zetten ze een stap vooruit, maar de andere dag ook weer een stap achteruit. Als je dat vergelijkt met de inspraak van de jaren zestig, dan hebben die actiegroepen rond Antwerpen een allure en een omvang bereikt die ongekend is. Ze hebben contact gelegd met academici, met werkgevers. Kortom, zij hebben eigenlijk het werk gedaan van de politiek door draagvlak te zoeken. Als je dat allemaal bekijkt, dan moet je zeggen dat participatie een te arme term is om dat recht te doen.

Hoe moet de politiek met die realiteit omgaan?

Sommige lokale politici doen dat heel goed. Zij bouwen draagvlak door partnerships aan te gaan met middenveldorganisaties. Als je de dingen echt in beweging wil krijgen, bijvoorbeeld op het gebied van duurzaamheid en klimaatverandering, moet je de burgers betrekken.

Er zijn verschillende visies. Sommigen willen de hele representatieve democratie op de schop doen zoals David Van Reybrouck. Anderen zoals professor Luc Huyse zien heil in het organiseren van overlegprocessen met de burgers, waarbij de politiek zich kwetsbaar durft op te stellen en de discussie durft aangaan. Stefaan Rummens schreef daar onlangs een interessant boek over. Hij vindt dat de basisvormen van de representatieve democratie moeten behouden worden, omdat die representatieve structuren zo krachtig het debat kunnen kanaliseren.

Maar anderzijds vindt Rummens dat die representatieve democratie een andere houding moet aannemen, een andere rol moet spelen tegenover de participatie van de burgers. Ze moet de kaders scheppen die deze participatie mogelijk maakt, en stimuleert - bijvoorbeeld een deur openen naar energiecoöperaties - zodat de dynamieken in de samenleving kansen krijgen.

Kijk, er blijken in Vlaanderen 1500 patiëntenverenigingen te zijn die opkomen voor de belangen van patiënten. Zij vertegenwoordigen 250.000 zieken. Ik zou zeggen: betrek die organisaties bij de gezondheidszorg.

En de mutualiteiten?

Die natuurlijk ook, maar als er zoveel patiëntenorganisaties ontstaan, is dat wellicht omdat de patiënten zich niet altijd voldoende vertegenwoordigd voelen door de mutualiteiten.

Zijn politici bezig met het mogelijk maken en stimuleren van participatie?

Sommigen zeker. De sterkste leiders zijn actief op dat participatieve vlak. Een Somers, een Van Quickenborne, ... We moeten dus niet wachten tot het systeem helemaal hervormd is. Er is heel veel dat we nu al kunnen doen.

De vraag die ik me daarbij wel stel is die naar de positie van de politieke partijen. De huidige partijpolitiek, de hele cultuur van de *politique politicienne*, stoot veel mensen af. Wat er nu in de Amerikaanse verkiezingscampagne gebeurt, is eigenlijk de totale ontsporing van de representatieve democratie. De mediagerichtheid, het willen scoren, de oppervlakkigheid, ... Mijn hoop is dat partijen opener gaan functioneren en echt proberen om de burgers te betrekken.

Zijn velen daar ook niet bang voor omdat ze vrezen dat ze zo macht verliezen? Ik heb soms echt de indruk dat politici bang zijn van hun burgers.

De macht delen is niet hetzelfde als de macht afstaan. Feitelijk is de macht delen noodzakelijk om hem te behouden, om dingen gedaan te krijgen. Let op: ik heb ook niet echt een antwoord op de vraag wat politieke partijen moeten worden.

Zijn partijen niet nodig om kiezers de fundamentele keuzes aan te bieden?

Ja, maar dan moeten ze dus herideologiseren. Nu schurken ze allemaal tegen het centrum aan waardoor ze qua visie nog weinig van elkaar verschillen. Verder worden ze wellicht het best een soort fora die capteren wat er leeft.

Soms komt die forumfunctie ook onecht over. Ze organiseren eens een keertje wat externe sessies maar het komt niet doorleefd over. Het lijkt meer op een soort publiciteitsstunt.

Als je het doet, moet je het ernstig nemen. Anders keert zich dat tegen jou.

Zit het probleem ook niet vooral op die hogere niveau's zoals de EU of het IMF waar de democratie niet werkt.

De kritiek is dat de politiek zich als een technocratie opstelt, doet alsof er geen alternatief is. De manier waarop de EU de bankregulering aanpakte, de rol van het IMF in de soberheidspolitiek, ... Dat roept bij mensen de vraag op: waarom gaan wij nog stemmen, wat is de functie van die representatieve politiek als de grote lijnen toch door technocraten worden beslist.

Vandaar de oproep om de Europese democratie te verbeteren. Door die evoluties hebben veel mensen zo'n wantrouwen gekregen tegenover het systeem dat ze de politiek, de representatieve democratie overboord willen gooien. Mensen voelen zich zo in de steek gelaten dat ze kiezen voor politici als Orban of Trump. Dat kan heel erg gevaarlijk zijn.

Is het Europese democratische deficit niet te wijten aan het feit dat de grote zakenwereld erg weegt op de Europese besluitvorming?

Wel de Europese grondwet heeft zo iets van 'Er is de markt en niets dan de markt', als een soort natuurwet. En het Hof van Justitie moet die regels dan doen naleven en zo de neoliberale agenda van de vrije markt vertolken. Dat zorgt ervoor dat mensen niet meer gaan stemmen of stemmen op politici die zeggen dat ze buiten het systeem staan.

Aan de andere kant zie je soms – als gevolg van die onvrede – ook nieuwe politieke partijen ontstaan zoals Podemos in Spanje die dan op lokaal vlak verbazend snel de macht verwerven: zie naar Barcelona en Madrid. Je ziet dus positieve en negatieve tekenen.

Ik ben niet pessimistisch over het lokale niveau maar het is wel zaak dat je het kansen geeft. Kopenhagen wordt erkend als de hoofdstad van de duurzame ontwikkeling, maar dat is ook omdat het Deense systeem erg gedecentraliseerd is en veel vrijheid geeft aan steden om zelf hun openbaar vervoer, hun energievoorziening of hun (fiets)wegennet te organiseren.

Terwijl onze steden telkens weer moeten opboksen tegen die Vlaamse overheid die erg centralistisch denkt, de Lijn die zijn eigen agenda volgt en de steden niet toelaat hun eigen openbaar vervoer uit te tekenen. Dat zijn eindeloze gevechten waarin veel energie verloren gaat.

De regionalisering is bij ons, wat dat betreft, een gemiste kans. Da's spijtig en staat haaks op onze geschiedenis waar de Vlaamse steden lange tijd een zeer grote autonomie kenden. Ook in Duitsland hebben steden veel meer autonomie.

U zegt dat de politiek moet samenwerken met zijn burgers. Maar soms staat de Europese marktwerking dat in de weg. Steden lijken moeilijk te kunnen samenwerken met energiecoöperaties omdat de Europese wetgeving oplegt dat ze voor alle samenwerking met private partners een aanbesteding uitschrijven.

Ja, dat klopt maar soms verstoppen steden zich ook teveel achter die Europese regels. Steden hebben wel degelijk de mogelijkheid om bepaalde criteria op te nemen in de aanbesteding waardoor coöperaties de voorkeur krijgen.

Kan die burgerparticipatie ook op hogere niveau's?

Dat kan. Je kan de burgers betrekken bij gemeenteraden maar ook bij het Vlaamse parlement. Die moeten veel opener worden, het moet ook een beetje "ons huis" worden voor de burgers. Het parlement inbedden in een open debat met allerlei groepen. De politieke partijen moeten toelaten dat de volksvertegenwoordigers ook echt het volk vertegenwoordigen. Al te vaak gaat de partijlijn voor, men durft niet luisteren naar de mensen. Waarom durft men die kwetsbaarheid, die angstigheid van de politieke partijen, die totale gerichtheid op de verkiezingen, niet bespreekbaar maken?

Dreigt de EU niet te verdwijnen als ze niet meer luistert naar de mensen? Ik herinner me de wat neerbuigende houding van de Europese Commissie tegenover de eerste resultaten van het petitierecht: de mogelijkheid een bepaald onderwerp

op Europees niveau aan te kaart zodra je hierrond 1 miljoen handtekeningen in verschillende landen verzamelt.

Tja, als je niet ernstig op ingaat op de participatie-instrumenten die je zelf creëert, dreig je het omgekeerde te oogsten. Als je dat niet serieus neemt, werkt dat averechts en ondergraaf je je eigen geloofwaardig en legitimiteit.

Hoe moet de politiek de burger betrekken? Soms doet men pogingen en komt er geen reactie.

Is dat erg als er geen reactie komt? Overigens ben ik daar nogal gerust in: actieve politici lokken dat initiatief van burgers uit. Somers doet iets en lokt reacties van de Mechelaars uit.

Een andere kwestie is hoe representatief die burgerverenigingen zijn?

Wel, men mag natuurlijk vragen: wie zijn jullie? Maar anderzijds vind ik niet dat je dat op een klassieke en puur kwantitatieve manier moet doen. Het is ook niet omdat de ongeschoolden vaak niet mee doen, dat ze niet achter een bepaald burgerinitiatief zouden staan. Tuurlijk, als de politiek vaststelt dat bepaalde burgergroeperingen echt mensen uitsluiten, dan mag ze daar zeker vragen over stellen.

De druk is bezig. Feit is dat er al nieuwe praktijken zijn. De vragen over het holle van de partijpolitiek zijn daar op zich al een voorbeeld van. Democratie verandert al doende en dat proces is bezig.

John Vandaele

John Vandaele schrijft voor MO* over globalisering en wereldpolitiek en volgt tendensen in Oost-Azië en Centraal-Afrika op de voet.

Filip De Rynck is professor bestuurskunde aan de Universiteit Gent.

Bron: MO*, 25 oktober 2016: <http://www.mo.be/interview/politici-zet-ramen-en-deuren-open-voor-je-burgers>

Geenkindpolitiek

Geef Europese vrouwen zonder kinderen op hun vijftigste een mooie som geld, en red zo het milieu. Een opmerkelijk voorstel van twee wetenschappers van de Club van Rome. 'Mijn dochter is het gevaarlijkste dier op aarde', verduidelijkt één van hen. Haar ecologische voetafdruk is immers dertig keer zo groot als die van iemand in een arm land. Een paar voeten minder in plaats van je eigen voetafdruk te doen krimpen: kan het simpeler?

Jan Van Bavel: Ons consumptiepatroon is het échte probleem

Puur wiskundig klopt het natuurlijk: minder mensen geeft een kleinere voetafdruk. Maar ik ben geen wiskundige, ik ben socioloog. Ik kijk hoe mensen in een sociaal systeem reageren, en dat ligt net iets ingewikkelder. Als die wetenschappers écht denken met financiële *incentives* de bevolkingscurve bij ons te kunnen ombuigen: ik wens ze veel succes."

"Hun ultieme doel is een krimp van de bevolking. Maar op basis van het lage aantal kinderen per gezin zou de Europese bevolking vandaag al aan het krimpen zijn. Het is enkel door immigratie dat dat niet zo is – behalve dan in regio's waar het zo slecht gaat dat immigranten er niet naartoe willen. Dat voorstel kijkt dus met een erg bijziende bril naar Europa. We zijn geen gesloten populatie, we staan niet los van de wereld, fort Europa is een illusie. Als hier één Europeaan minder wordt geboren, zullen er niet minder mensen zijn, want immigratie gaat dat compenseren. Nee, ons consumptiepatroon: daar zit het echte probleem én de oplossing."

"Bevolkingsgroei speelt zich vooral in andere werelddelen af.

In China is de bevolking sterk gegroeid, dat klopt, en hun milieu-impact is ook gigantisch toegenomen. Maar dat komt vooral doordat al die Chinezen ook nog eens meer zijn gaan consumeren – meer vlees en meer auto's, bijvoorbeeld. Laat China nu net een land zijn waar decennialang een éénkindpolitiek bestond. Om nog maar eens te zeggen: een geboortebeleid is niet de mirakeloplossing voor het ecologische vraagstuk."

"In landen met een hoge vruchtbaarheid is verdere geboortebeperking natuurlijk wél absoluut noodzakelijk, om allerlei redenen. Niger bijvoorbeeld is het land met de hoogste vruchtbaarheid ter wereld, met meer dan zeven kinderen per vrouw. Het is straatarm, er is geen sociale zekerheid, de overlevingskansen zijn laag. Dan ben je helemaal verloren als je geen kinderen krijgt. De oplossing is niet om mensen te verbieden meer kinderen te krijgen, of met geld te gooien. Je moet ze vertrouwen geven in de toekomst van hun kinderen, door betere gezondheidszorg en beter onderwijs. De vruchtbaarheid bij vrouwen die onderwijs hebben gevolgd, ligt stukken lager: ze doen meer aan geboortebeperking, ze slagen er beter in de kinderen die ze wel krijgen te laten overleven."

"In een land als Niger zou het uiteraard absurd zijn om minder te consumeren – ik mag maar hopen dat het consumptiepeil daar flink stijgt. En uiteraard stijgt hun impact dan, maar hopelijk leren ze uit onze fouten, en kunnen ze die door nieuw energiebeheer beperken."

"Een snelle oplossing voor de milieuproblemen zou geboortebeperking sowieso nooit zijn.

Er bestaat zoiets als demografische traagheid. Als alle Afrikanen morgen aan geboortebeperking gaan doen, dan nog zal de bevolking er een hele tijd blijven toenemen, gewoon omdat er nog altijd veel meer mogelijke moeders en vaders zijn. Een simpel tegenvoorbeeld: als je morgen beslist je auto aan de kant te laten en met je fiets naar het werk te komen, is de gunstige impact er onmiddellijk."

Anneleen Kenis: Over het aandeel van mannen hoor je nooit iets

Ik heb grote problemen met dit voorstel. Eerst heel concreet: waarom wordt er in dit soort voorstellen toch altijd op vrouwen gefocust? Alsof mannen geen kinderen krijgen. Over hun aandeel, hun vruchtbaarheid, hoor je bijna nooit iets. Het gevolg is een bevolkingspolitiek die plaatsvindt door controle op de lichamen van vrouwen uit te oefenen. Gemiddeld genomen hebben vrouwen trouwens een kleinere ecologische voetafdruk dan mannen."

"Zo'n disciplineren van de vruchtbaarheid is allesbehalve onschuldig of neutraal.

Wat zijn de neveneffecten, en zijn die wel oké? De druk om op dat voorstel in te gaan zal vooral komen te liggen bij wie minder verdient. Je stuurt dus niet zomaar dé kindervens bij, maar de kindervens van specifieke, armere bevolkingsgroepen. Dat is ethisch niet te verantwoorden."

"Maar meer in het algemeen: de redenering klopt gewoon niet. Ja, de afgelopen eeuwen groeide de wereldbevolking én groeide onze ecologische impact. Dús zal het één wel de oorzaak van het ander zijn, wordt dan gesteld. Maar dat is echt veel te simpel. De landen met de grootste ecologische impact zijn bijvoorbeeld niet automatisch de landen met grootste bevolkingsgroei. Het leven zelf als de rechtstreekse schuldige van de ecologische crisis zien: daar zit een denkfout in. Als er meer ziekenhuizen komen, dan zal de ecologische impact ook stijgen. Moeten we dus tégen meer ziekenhuizen zijn?"

"Zo'n voorstel getuigt ook van een erg liberale visie op de maatschappij. Ze ziet de maatschappij als de simpele optelsom van individuen. De gedachte is: als we allemaal ons individuele gedrag aanpassen, geraakt het wel opgelost. Maar vaak bots je op de structuren van de maatschappij. Ik verblijf momenteel in Londen, en ik zou me hier graag met de fiets verplaatsen. De fiets is in principe hét middel om je snel en schoon in de stad te verplaatsen. Alleen: fietsen is hier op veel plaatsen quasi onmogelijk want levensgevaarlijk. Om maar te zeggen: het is nooit alleen een individuele keuze."

"Sommigen zullen zeggen: minder mensen is misschien niet dé oplossing, maar alle beetjes helpen.

De vraag is of dat wel klopt. Voor mij leidt het vooral de aandacht af van de échte oorzaak van de ecologische problemen. Dat is een wereldeconomie die altijd voor meer groei gaat. En zo iets pak je structureel aan, en niet door individuen onder druk te zetten. Beleidsmakers moeten productie en consumptie weer dicht bij elkaar brengen, ze moeten gaan voor honderd procent hernieuwbare energie: dat soort dingen."

"Natuurlijk probeer ik ook als individu bewust te consumeren. Anders zou ik me maar hypocriet voelen. Ik kies er bijvoorbeeld voor om niet te vliegen. Dan bots je op grenzen, ik kan nooit naar grote congressen in het verre buitenland. Misschien is dat wel een idee: belonen wie op zijn vijftigste nog nooit het vliegtuig genomen heeft? (*lacht*) Minder vliegen lijkt me een pak minder radicaal dan geen kinderen krijgen. Maar als men zou besluiten om het aantal vliegtrips te beperken ... het land stond op zijn kop."

Wouter Verbeylen

Jan Van Bavel is demograaf, verbonden aan het Centrum voor Sociologisch Onderzoek (KU Leuven).

Anneleen Kenis is doctor in de politieke ecologie. Ze werkt als post-doctoraal onderzoekster van het FWO-Vlaanderen aan het departement Aard- en Omgevingswetenschappen van de KU Leuven.

AARDE-WERK-BRIEF • HERFST 2016

Bron : Campuskrant KU Leuven, Jaargang 28, nr. 2, 26 oktober 2016: <https://www.kuleuven.be/ck/files/ck28-n02.pdf>

Boekbespreking 'Actieve Hoop' – Joanna Macy-Chris Johnstone

Zojuist verscheen het boek 'Actieve Hoop' van de wereldwijd bekende ecofilosofe en activiste, Joanna Macy en de arts en coach Chris Johnstone. De ondertitel luidt: 'Hoe de chaos onder ogen zien zonder gek te worden', waarmee de toon gezet is: we leven in uiterst zorgelijke tijden, waarin de kans om nog een eventuele uitweg te vinden van ons afhankelijk is.

Vertrekkend vanuit de twee dominante verhalen van onze tijd: Business as Usual enerzijds en de Grote Ontrafeling in de vorm van klimaatverandering, de ineenstorting van de biodiversiteit en de wereldwijde rechtvaardigheids crisis anderzijds, komen de auteurs tot hun beschrijving van het derde verhaal, het verhaal van het Transitietijdperk, ofwel de Grote Ommekeer van een industriële groeisamenleving naar een levensondersteunende samenleving.

Joanna Macy ontwierp decennia geleden de methode van het 'Werk dat weer Verbindt', een methode die ons kan bevrijden van de machteloosheid en moedeloosheid tegenover de omvang van de problemen die op ons afkomen en die ons in staat stelt de werkelijkheid onder ogen te zien en onze moed en kracht te verzamelen. Deze beproefde werkwijze leidt ons door een steeds verder evoluerend en ongebruikelijk proces in vier stadia, om tot de zo noodzakelijke actie over te gaan. Het eerste stadium gaat verrassend over dankbaarheid, dankbaarheid voor de gift van het leven, dankbaarheid in schril contrast met de kapitalistische consumptiesamenleving van het nooit genoeg. Dankbaarheid is een revolutionaire daad in die consumptiesamenleving. Het tweede stadium brengt ons bij onze pijn voor de wereld, ons verdriet om het massale verlies, onze woede omwille van alle destructie, ons angst voor wat er komen gaat, onze schuld omdat we door onze levenswijze mee gecompromitteerd zijn, maar ook bij onze passie en liefde voor de wereld, bij onze moed en hoop en verbondenheid. Onze pijn voor de wereld een plaats geven en delen brengt ons bij onze kracht om bij te dragen aan de heling van de wereld. In een derde luik leren we met nieuwe ogen kijken om uit te breken uit het beperkte kader van ons hier-en-nu leventje, en ons bewust te worden van de geschiedenis van de planeet en onze eigen geschiedenis daarin, bewust van het grote levende kader waar we deel van uitmaken. We laten ons inspireren door nieuwe wijsheden uit de systeemtheorie, de diepe ecologie, de ecopsychologie, de mythologie en spirituele tradities. Om tenslotte met al deze bagage op pad te gaan en steeds weer opnieuw onze bijdrage te leveren in de vorm van onze eigen gedragsverandering, van directe reddingsacties en het creëren van alternatieve structuren. Maar vooral ook om te komen tot de zo noodzakelijke bewustzijnsomwenteling over wie wij zijn en wat onze plaats is in deze wereld, tot een spiritueel ontwaken dat ons handelen en ons zijn in de wereld haar juiste fundamenten zal geven.

De omvang van de uitdagingen waar we als mensheid mee geconfronteerd worden is voor velen moeilijk te vatten. Lonen de kleine stappen die we zelf en samen met anderen zetten wel de moeite in dit grote verhaal? Kunnen en moeten we als kleine beperkte mensen wel een rol van enige betekenis spelen in de mega-uitdaging van de Grote Ommekeer? De auteurs vinden absoluut van wel en bieden een zeer werkbaar kader voor hoe we hierin te werk kunnen gaan. Actieve Hoop bevat tal van herkenbare problemen en vragen waar we allemaal mee worstelen, maar ook inspirerende en bemoedigende verhalen, handvaten en tips om problemen aan te pakken, verrijkende zinvolle engagementen. Het goede doen en durven geloven dat het mogelijk is een leefbare en rechtvaardige cultuur te creëren maakt ons standvastig en vastberaden.

De Grote Ommekeer is de context waarin wij leven. Ondanks alle ellende en gevaren is het een privilege om in deze revolutionaire tijd te leven en om vanuit onze verbondenheid met het web van het leven onze beslissende verantwoordelijkheid op te nemen. Als er een leefbare wereld zal zijn voor degenen die na ons komen, dan zal het zijn omdat wij de

transitie gemaakt hebben. Onze opdracht in deze tijd is om te zorgen dat het leven verder gaat. *Actieve Hoop* laat ons zien hoe we daaraan een wezenlijke bijdrage kunnen leveren.

Jeanneke van de Ven

Joanna Macy & Chris Johnstone: *Actieve Hoop, hoe de chaos onder ogen zien zonder gek te worden*; Milinda Uitgevers, 2016, in samenwerking met het Waerbeke-fonds, de gelijknamige sociaal-culturele beweging rond stilte, rust en ruimte.

Vertaling Jeanneke van de Ven. ISBN 978 94 92494 02 3 Met een speciale inleiding door de auteurs voor deze Nederlandstalige editie.

Een boomgaard

De bomen zijn geplant. Zesendertig statige hoogstammen. Appels, peren, abrikozen, kersen, pruimen en walnoten. Elke boom een andere soort. Een nieuwe boomgaard op een helling, schitterend en rustig gelegen in Haaltert. De kerktoren van Heldergerem op de achtergrond.

Zaterdag 12 november 2016, tweede dag. Om acht uur 's morgens is het gras nog bevroren. De lage zon belooft een mooie herfst dag. Thijs ziet me bibberen. 'Moeder, voor vijf uur zijn we hier niet weg hé. Tegen dat die stapel 'paalkes' weg is, zult ge wel warm hebben zeker?' Zo krijg ik de eerste opdracht.

De zware kastanjepalen sjuuwen we tot bij elke plantplek, en dan nog kortere met de kruiwagen. Gelukkig helling afwaarts. Het wordt echt warm zeg.

Die hoge palen later op de dag in de grond krijgen .. ik heb het bekeken ... grondboor, metalen paalrammer omhoog duwen en laten neervallen. Dit horen de omstreken. Je wordt vreselijk moe als je het ziet gebeuren.

De grond is loodzwaar. Eerst graszoden wegspitten. Daarna de bodem met een machine losmaken. Het is labeur - mannenwerk. Je kan niet anders dan dit voorovergebogen doen en de machine trekt gedurig tegen. 36 keer volhouden, lawaai en benzinegeur.

Dan aarde uitscheppen, arbeid. Compost, opnieuw met die koppige machine de grond dieper losmaken...

De boom - zes jaar oud, enkele meter lang - in de kuil zetten, het mooie moment. Er volgen nog een aantal vakkundige trucs die ik niet zou kunnen bedenken. De wortels krijgen een liefdevolle behandeling.

Morgen, de derde dag, wordt alles afgewerkt. De bomen moeten stevig in de wind staan zodat de nieuwe worteltjes niet kapot gaan. Een eerste snoeibeurt voor een goede groei.

Met een kwinkslag leidt Thijs alles in goede banen, samen met collega Simon. Stoere jongens met een hart voor de natuur. Alles prima voorbereid (bodemonderzoek, materiaalkeuze, werkgerei, etc...) en nauwkeurig uitgevoerd. Ze zijn terecht fier.

Nu heb ik nog meer bewondering voor dit mooie vak. En het maakt de mensen gelukkig. Over enkele jaren zal er fruit zijn en daarna véél fruit, tonnen fruit.

Ik zie al lentebloesems, lange ladders op zonnige dagen, oogstfeesten, confituur, weckpotten, taarten, sappen, siropen, notenolie, cider, wijnen en likeuren.. en spelende kinderen tussen de schapen. Deze toekomst glimlacht. Dat doet deugd in deze tijd.

Het is plezant, er wordt gelachen, geplaagd, brood en warme soep gegeten, met ons zeven. Hans, Edith, Katrien en Koen zijn er ook.

Mijn lichaam is moe en zegt dat het niet meer lukt om emmers water uit de put te trekken. Ik ben tevreden.

Schoppen, spades, kettingzagen, boormachines in alle formaten, snoeimessen, bakken met touw, jute, vijzen, hamers, gehoorbescherming...

Oef. Het is vijf uur en het schemert al. Nog eens omkijken. Het is goed en heel mooi.

Sonja Van Damme

Sonja Van Damme volgde de Aardewerk-opleiding in Gent.